

Işbara Bilge Köl İç Çor

Category: Kitapcy,Taryhy şahslar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Işbara Bilge Köl İç Çor IŞBARA BİLGE KÖL İÇ ÇOR

Işbara Bilge Köl İç Çor hakkında kaynaklardan derlediğimiz bilgiler maalesef oldukça kıttır. Fakat ortada bir gerçek vardır ki, o da Türk milletinin geçmişinde oldukça mühim bir yere sahiptir.

Türkçe belgelerde anılan Bilge Köl İç Çor, muhtemelen Tunyukuk ile aynı yaşlarda veya ondan biraz daha büyük olmalıdır. Bu ad onun bir unvanıdır, hakikatteki ismi tarihteki pek çok Türk kahramanı gibi bilinmiyor. Köl İç Çor'luk makamı Türklerde eski bir kurum olan "atabeylik" müessesesiyle birleştirilmektedir ki, bunlar hükümdar çocukları olan şadların akıl hocaları durumundadır. Bazen bulundukları konum itibarıyla şadlardan daha önemlidirler. Çünkü kaynaklardan çıkan netice, onların Tarduş bölgesinin siyasi ve askeri sorumluları olduğunu gösteriyor.

Bununla beraber Işbara Bilge Köl İç Çor adına biz, 8. yüzyıla ait metinlerde tesadüf ediyoruz ki, meşhur Orkun Yazıtlarında, Tarduş beylerinin bağlı olduğu kişi Köl İç Çor olarak geçer. Ancak üzerlerinde yabgu ve şadların olduğu unutulmamalıdır. Burada şu noktaya da değinmek gerekir ki, tarihi vesikalarda birkaç tane Köl İç Çor unvanlı kişiye rastlamaktayız. Bizim üzerinde durduğumuz kişi ise, adına Orta Moğolistan'da bir kitabe dikilen ve İhe-Hüşotu Yazıtı diye de çalışmalara intikal eden kitabede ismi anılan şahıstır. Bu anıtın 722 tarihlerinde meydana getirildiği sanılıyor ki, dolayısıyla ünlü Tunyukuk'tan kısa bir süre önce ölmüş olmalıdır.

Bilge Köl İç Çor, Kök Türk Kağanlığının yeniden toparlanışında da yer alan kişilerden birisidir. Özellikle ünlü Kapgan Kağan'ın çok sayıda seferine iştirak etmiş olup, onun bir cihan devleti oluşturmada mühim bir rol oynamıştır. Bu sebepten Çinlilerin Tunyukuk gibi çekindikleri bir başka Türk aksakalı da Işbara Bilge Köl İç Çor'dur. O, muhtemelen

kağanlığın 713 yılında batıya doğru başlattığı Beş Balık akınlarına Tarduş bölgesi yöneticisi olarak katıldı. Kanaatimizce Beş Balık seferlerinin anlatıldığı Hoytu-Tamır Yazıtlarından ve Bilge Kağan ile Köl İç Çor'un kendi adlarına hazırlanan kitabelerinden Beş Balık için beş-altı kere savaşıldığı anlaşıyor. Bu savaşların bizim tarihimiz açısından en önemli sonuçlarından bir tanesi; Kapgan Kağan'ın çocuklarından Tonga Tigin'in bu sırada öldürülmesidir. Onun ortadan kalkması devlet için büyük bir kayıp idi.

Yine bilindiği üzere amcaları Kapgan ölüp, oğullarıyla aralarındaki mücadeleyi Bilge ve Köl Tigin kardeşler kazanıp, Bilge tahta çıktığında (716), diğer Türk ileri gelenleri ona saygıdan geri durmadı. O zamanki "Tarduş beyleri Köl İç Çor, sonra şad-apalar (belki Tarduş bölgesine gönderilen büyük şadlar veya onların hocaları), Tölös beyleri Apa Tarkan, arkasından yine şad-apalar, Taman Tarkan, Tunyukuk Boyla Baga Tarkan, Sebig Köl İrkin" gibi devlet bakanları ona bağlılıklarını bildirdiler. Şayan-ı dikkat bu hadiseye Çin yıllıklarında da değinilmektedir. Tabi ki bunların içinde en önemlisi, baba yadigârı ve Bilge'nin kayınpederi Tunyukuk'un desteğinin alınmasıydı. Çünkü o halkın en kalabalık ve güçlü boylarından Arslanların önderiydi.

Işbara Bilge'nin Tarduşlar üzerine Köl İç Çor olması muhtemelen Bilge'nin Kağanlığı elde etmesinden sonradır. Bilindiği gibi, Bilge amcası tarafından 697'de Tarduş Şad olarak atanmıştı ve biz onun yanında Köl İç Çor'un da olduğunu düşünüyoruz. Herhalde o Köl İç Çor'luğu sırasında veya daha evvel Bilge'nin "çabış"lığını da (çavuşluk) yapıyordu. Çavuşluk da eski Türk askeri sisteminde yüksek bir mevki olup, belki de "sü-başılık"tan sonraki bir rütbedir. Nasıl Tunyukuk, İl-teriş'in çabışlığını yaptıysa, Işbara Bilge Köl İç Çor da Bilge Kağan'ın çabışısı olmuştur ki, yazıtında bu dile getirilmektedir. Dolayısıyla döneme ait pek çok şeyi Köl İç Çor'un kendi kitabesinden öğrenmekteyiz. Bu Köl İç Çor'un büyük bir ihtimalle Tunyukuk'un da akrabası olması gerekir. Köl İç Çor Kitabesinde geçen "Apa Tarkan çıkan Tunyukuk atıg bermiş" cümlesinden belki bu sonuç çıkarılabilir.

Bununla birlikte Bilge Kağanlığa getirildikten sonra Işbara Bilge Köl İç Çor 717 senesinde Tarduş bölgesinin tek yetkilisi oldu ve göreve başlayınca Tarduş boylarını yeniden bir düzenlemeye tabi tuttu.

Köl İç Çor'un adının İslam kaynaklarında Kül-sul, Tibetçe metinlerde de Ku-chu-ur biçiminde geçtiği sanılmakla beraber, bu büyük Türk kahramanı devletin her tarafındaki savaşlara ölümüne değin girmiş gözüküyor. Bunlardan birisi Kadırkan Yış'a kadar sürülen Tatabıların, 717 yılında bozguna uğratılmasıdır. Burada, Kitanların da onlarla işbirliği söz konusudur. Yine dönemin önemli belgelerinden Köl İç Çor'un kendi yazıtında; "Kitan ile Tatabılara karşı ordu gönderildiği ve beş savaşın yapıldığı" kayıtlıdır. Görüleceği üzere iktidar değişikliğinden yararlanmak isteyen Türk ve yabancı pek çok halk kendi idarelerini kurmaya çalışıyorlardı. Bu onlar için bir fırsattı ve bunu değerlendirmek istemişlerdi. Ancak bu hayalleri o zamanlar için boşa çıktı.

Büyük bir ihtimalle 717 yılının sonlarında veya 718'in başlarında, Tudun Yamtar'ın komutası altındaki Kök Türk ordusu Karlukların üzerine yürüdü ve Karluk il-teberi de mağlûp edildi. Bu Karluk savaşı Tez Nehri kıyısında oldu. Burada meşhur Köl İç Çor çok mühim işler yaptı. Herhalde Tudun Yamtar'ın başkanlığındaki vuruşmadan sonra, bir defa da Bilge Köl İç Çor'un önderliğinde Karluklarla savaşılmıştır. Bu esnada Karluk askerlerinin büyük bir kısmı mızraklandı. Karluk suvarileri kendilerini toparlamayı başardılarsa da, Kök Türk ordusu onların bir hücumuna fırsat vermemiştir. Karluk yurdu tekrar Kök Türk Kağanlığının eline geçti. Karluk il-teberinin çocukları ve karısı da esir alındı. Mümkündür ki, Işbara Bilge Köl İç Çor bu harpler sırasında ölmüştür.

Onun cenaze merasimine Kapgan Kağanın küçük erkek kardeşi İl Çor Tigin başta olmak üzere birçok Kök Türk ileri geleni katılmış, heykeli ve kitabesi diktirilerek, büyük bir devlet töreniyle son yolculuğuna uğurlanmıştır. Netice olarak bir hususa daha değinmek istiyoruz. Çinliler tarafından Kök Türkler arasında büyük bir şöhrete sahip olan Işbara Bilge Köl İç Çor'un ölümü Tunyukuk ile karıştırılmıştır. Dolayısıyla

araştırmacıların gözünden Köl İç Çor'un varlığı ve nüfuzu devamlı kaçmıştır.

Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ.

"Türk Tarihinin Kahramanları: 16- Işbara Bilge Köl İç Çor",
Orkun, Sayı 68, İstanbul 2003. Taryhy şahslar